

"והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה" לתקן מה שלא סיפרו בליל פסח בגזירת המן!

|| הרה"ג ר' פנחס פרידמן ||

מצרים גם בלילות מהריבוי של: "ימי חייך הימים, כל ימי חייך הלילות".

אמנם שונה היא מצות סיפור יציאת מצרים ביום ראשון של פסח שהיא דוקא בלילה ולא ביום, כמו שדרש בעל הגדה של פסח על הפסוק (שמות יג ח): "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך". וצריך להבין ביאור הענין שהמצוה היא דוקא בליל פסח ולא ביום.

ג) ראוי להתבונן במה שתקנו חכמינו ז"ל לשנות ארבעה כוסות יין בליל פסח, הן אמת שמצינו טעם על כך בתלמוד ירושלמי (פסחים פ"י ה"א) ובמדרש (ב"ר פח ה), כנגד ארבעה לשונות של גאולה שנזכרו בפרשת וארא (שמות ו ו): והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי. אולם גם זה צריך ביאור, מהו הענין של ד' לשונות של גאולה שעשו לכך זכר בד' כוסות יין, הלא במראית עין לא היתה אלא גאולה אחת מגלות מצרים.

ענין זה אנו למדים ממקרא שכתוב (שמות יב כו): "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא לה". וכתוב עוד (שם יג יד): "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים", וכן כתוב (דברים ו כ): "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם, ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים". אך עדיין מוטלת עלינו חובת ההתבוננות, מדוע צריך לקיים מצות סיפור יציאת מצרים דוקא בדרך של שאלה ותשובה, הבנים שואלים והאב משיב.

ב) בכל השנה עיקר מצות הזכרת יציאת מצרים הוא ביום, ככתוב (דברים טז ג): "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך". אלא שנחלקו התנאים במשנה (ברכות יב:): שהביא בעל הגדה של פסח אם מזכירים יציאת מצרים גם בלילות, ולפי שיטת בן זומא שהלכה כמותו מזכירין יציאת

אנו מתקרבים לקראת ימים גדולים ונשגבים חג הפסח הבא עלינו לטובה "זמן חירותנו" מגלות מצרים, אשר כפי המבואר בספרים הקדושים, כל אחד מישראל, לא חשוב באיזה מצב שפל שהוא נמצא בו, מסוגל לצאת מגלות המצרים הפרטית שלו, משעבוד לחירות ומאפילה לאור גדול. ענין זה נכלל במה ששינינו במשנה שהביא בעל הגדה של פסח (פסחים קטז:): "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". הנה כי כן דבר בעתו מה טוב להתבשר באורה של תורה ולהתבונן בכמה ענינים הקשורים לליל הסדר ולחג הפסח.

א) שנינו במשנה (פסחים קטז:): "מזוגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו ואם אין דעת בן אביו מלמדו". והנה מה שצריך דוקא האב לספר לבנו את הסיפור של יציאת מצרים, למדו מהכתוב שהביא בעל הגדה (שמות יג ח): "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". אולם עדיין צריך ביאור מנין לנו שצריך להיות דוקא בדרך של שאלה ותשובה – הבן שואל והאב משיב.

"והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה"

פתח דברינו יאיר לבאר כל זה במה שמספר המגיד הקדוש בהגדה של פסח: "מעשה רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם, רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית".

חידוש פלא מצינו על כך בשם מאורו של עולם ה"חתם סופר", כפי שהביא בהגהות "שער יוסף" להרה"ח רבי יוסף נפתלי שטערן ז"ל על "דרשות חתם סופר" (חלק א דף רז טור ג), מהפנקס של הרב ר' פישל סופר ז"ל שכתב בשם מורו ורבו ה"חתם סופר", וה"חתם סופר" עצמו עבר על דבריו והוסיף הגה בכתב יד קדשו.

ותוכן דבריו הקדושים על פי מה ששינינו בגמרא (גיטין נז:): "מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק". והנה בימי המן לא קיימו ישראל מצות סיפור יציאת מצרים, כמו שכתוב (אסתר ד יז): "ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צוותה עליו אסתר". ופירש רש"י: "ויעבר מרדכי, על דת להתענות ביום טוב ראשון של פסח".

אמנם לא רק שלא אכלו מצות ומרור בליל פסח, אלא זאת ועוד שלא סיפרו ביציאת מצרים באותו לילה, שהרי שנינו בגמרא (מגילה ד:): "חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום", ופירש רש"י: "זכר לנס שהיו זועקין יום ולילה", הרי מבואר שלא עשו שום דבר מלבד מה שהתפללו יום ולילה.

מעתה אומר ה"חתם סופר", כי החכמים הללו "שהיו מסובין בבני ברק", והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, ביקשו לתקן בכך את בני בניו של המן שלמדו תורה "בבני ברק", אשר אבי אבותיהם המן הרשע גרם לבטל מצות סיפור יציאת מצרים. והנה מפלת המן התחילה בבוקר כשבא למלך לתלות את מרדכי ובסופו של דבר נתלה הוא עצמו, וזהו הענין שבאו תלמידיהם ואמרו: "רבותינו הגיע

"שהיו מסובין בבני ברק" לתקן בני בניו של המן "שלמדו תורה בבני ברק"

בשעה שאדם חוטא ח"ו גם הבנים שעתידיים להיוולד ממנו כלולים בו, כמו שאנו רואים אצל אדם הראשון כשחטא בעץ הדעת נפגמו כל הנשמות שהיו כלולות בו. נמצא לפי זה כי בני בניו של המן שהיו כלולים בהמן הרשע, בשעה שגרם לבטל סיפור יציאת מצרים בליל פסח נפגמו גם הם, לכן היו צריכים לתקן פגם זה.

גלות מצרים לזכר ישראל לקראת קבלת התורה

עתה הבה נשתעשע בדבריו הנפלאים של ה"חתם סופר", לבאר ביתר עמקות מה

מצרים, עד שבאו תלמידיהם ואמרו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, ואז היה מפלתו ותו לא צריכין לתקן".

טרם שנרחיב בדבריו הקדושים ראוי להעיר הערה חשובה, כי מה שאמר ה"חתם סופר" בלשון תלמידו: "ובני ברק הם היו בני בניו היו רוצים לתקן חטא אבותיהם", משמע מזה כאילו ביקשו לתקן החטא של המן הרשע שגרם לבטל סיפור יציאת מצרים בליל פסח, אולם הרי ברור שרשע זה מזרע עמלק אין לו שום תיקון.

לכן נראה לפרש כוונתו על פי מה שכתב ב"אגרא דכלה" (פרשת בחוקותי ד"ה והנשארים) בשם הרה"ק מרימנאב ז"ע, כי

זמן קריאת שמע של שחרית", אשר אז היתה מפלתו ושוב אין צריך לתקן. לתועלת הענין הנה דברי ה"חתם סופר" כפי שכתבם רבי פישל סופר ז"ל בשמו:

"אך הנה המן ביטל ישראל לילה ראשונה של פסח מלספר ביציאת מצרים, כדאיתא במסכת מגילה (דף ד. ד.) שלכך חייבים לקרות המגילה בלילה, שנאמר אלקי אקרא יומם ולילה ולא דומיה לי, שהיו זועקין בימי צרתן בלילה, והיא היתה לילה ראשונה של פסח, שבליילה ההוא נדדה שנת המלך, עד בשחרית שכתוב ויבוא המן, שמאז התחיל מפלתו של המן, ובני ברק הם היו בני בניו היו רוצים לתקן חטא אבותיהם, לכך היו מספרין כל הלילה ביציאת

שנתקבצו התנאים הללו בבני ברק כדי לספר ביציאת מצרים כל אותו הלילה, לתקן בכך בניו של המן שביטלו סיפור יציאת מצרים בליל פסח בגזירת המן, על פי מאמר חכמינו ז"ל במדרש (אסתר רבתי ח ז) על הפסוק (אסתר ד טו):

”ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי, אמרה לו (שם שם טז) לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים, אלו הן י"ג וי"ד וט"ו בניסן, שלח לה והרי בהם יום ראשון של פסח, אמרה לו זקן שבישראל למה הוא פסח. מיד שמע מרדכי והודה לדבריה, הדא הוא דכתיב (שם שם יז) ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צוותה עליו אסתר, תמן אמרין שהעביר יום טוב של פסח בתענית”.

ויש לתמוה במה שאמרה אסתר למרדכי: ”זקן שבישראל למה הוא פסח”, שהרי ברור שאסור לבטל מצוות התורה בעת צרה, אלא אדרבה בעת צרה צריך להתחזק יותר בתורה ומצוות, הנה כי כן מה ראתה אסתר על ככה לבטל את הפסח באותה שנה, ומרדכי שהיה מראשי הסנהדרין הסכים עמה, משמע שהיה טמון בזה ענין עמוק לביטול גזירת המן.

כדי לבאר כל זה נקדים מאמר פלא בזוהר הקדוש (פרשת בראשית כז.): ”וימררו את חייהם בעבודה קשה, בקושיא, בחומר, בקל וחומר, ובלבנים, בלבון הלכתא, ובכל עבודה בשדה, דא ברייתא, את כל עבודתם, דא משנה”. ובהשקפה ראשונה אינו מובן מהו הקשר בין קושיא, קל וחומר, ליבון הלכתא, ברייתא, משנה, לשעבוד הקשה ששעבדו המצרים את ישראל בגלות מצרים.

ונראה לפרש כוונת הזוהר על פי הידוע, כי תכלית גלות מצרים היתה לזכך את ישראל בכור הברזל כדי שיזכו לקבלו את התורה, ככתוב (דברים ד כ): ”ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה”. ופירש רש"י: ”כור, הוא כלי שמזקקים בו את הזהב”. וזהו שכתוב (שמות ג יא): ”וויאמר משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים”.

ופירש רש"י: ”מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוציאם ממצרים”. על כך השיב לו הקב"ה (שם שם יב): ”בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה”. ופירש רש"י: ”וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי על הוצאה זו, שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג' חדשים שיצאו ממצרים”.

תכלית יציאת מצרים לקבל תורה שבעל פה

והנה מדברי ה"שפת אמת" (פסח תרל"ט ד"ה ענין קריעת ים סוף) למדנו יסוד גדול, כי תכלית יציאת מצרים היתה כדי שיקבלו ישראל תורה שבעל פה, ולכן מצוה בליל פסח לספר ביציאת מצרים כי הסיפור בפה רומז על תורה שבעל פה, והנה הדברים בלשון קדשו:

”ענין קריעת ים סוף אחר יציאת מצרים, דכתיב בהוציאך את העם כו' תעבדון את האלקים כו', דיציאת מצרים היתה הכנה לקבלת התורה... ולפי זה יש לומר כי יציאת מצרים וקריעת ים סוף הוא נגד בחינת תורה שבעל פה ושבכתב והוא בחינת נעשה ונשמע, ולכן ביציאת מצרים המצוה בפה לספר ביציאת מצרים, ובקריעת ים סוף כתיב ואתם תחרישון”.

על פי יסוד זה נשכיל להבין מה שהביא ה"בני יששכר" (ניסן מאמר א אות ה' בהגה) בשם הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע [נדפס ב"אמרי פנחס" החדש פסח אות רח], אשר דיבר בקדשו לבאר מה שמבואר בכתבי האריז"ל, כי עיקר העבודה בליל פסח הוא

בבחינת **"מלכות"**, על פי המבואר בתיקוני זוהר (הקדמה יז): **"מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה"**.

[ונראה לבאר הקשר בין מדת מלכות לתורה שבעל פה, כי על ידי שעמלים חכמי התורה שבעל פה לברר את רצון ה' בתורה שבכתב, מתגלה מלכותו יתברך שמו אצל בני ישראל עבדיו הנאמנים הממלאים את רצון מלכם. וזהו שמצינו בגמרא (גיטין סב.): **"מנא לך דרבנן איקרו מלכים, דכתיב (משלי ח טו) בי מלכים ימלוכו"**. כי על ידי תורה שבעל פה הם ממליכים את הקב"ה, ולכן גם הם נעשים מרכבה למדת מלכות].

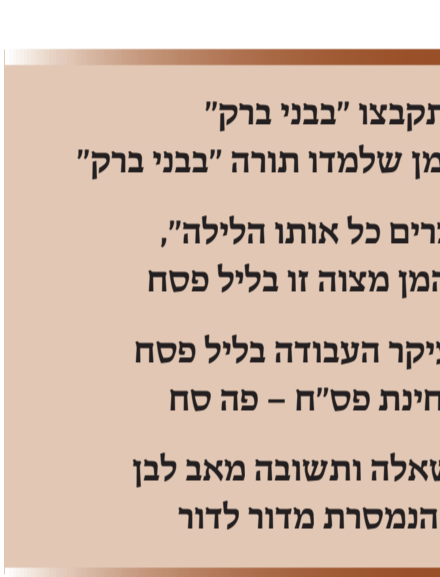
הנה כי כן אומר רבי פנחס מקוריץ, כי זהו ענין העבודה בליל פסח בבחינת מלכות דהיינו בתורה שבעל פה שהיא מלכות, וזהו ביאור דברי האריז"ל ב"שער הכוונות" (פסח דרוש ג) כי פס"ח הוא **"פה סח"**, לרמז על תורה שבעל פה שהיא בפה דוקא, כמבואר בגמרא (גיטין ס:): **"דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב"** עכדה"ק. וכתב על זה ה"בני יששכר": **"ולפי זה נראה עיקר המצוה לספר בעל פה והגדת לבנך וכו' וסיפור מעליא בעינן"**.

והוסיף לפרש בזה דברי בעל הגדה של

פסח, הוא כדי לעשות בכך זכר לתורה שבעל פה שזכו בה ישראל ביציאתם מגלות מצרים בבחינת פס"ח – פה סח, על כן המצוה היא דוקא בדרך סיפור מאב לבן, כי ענין זה הוא המהות של תורה שבעל פה הנמסרת מדור לדור מאב לבן ומרב לתלמיד.

זאת ועוד הרווחנו להבין בזה טעם לשבח, על מה שצונו הקב"ה לספר בחג הפסח ביציאת מצרים דוקא בלילה ולא ביום, על פי המבואר במדרש תנחומא (פרשת כי תשא סימן לו): **"מנין היה משה יודע אימתי יום, אלא כשהקב"ה היה מלמדו תורה בכתב היה יודע שהוא יום, וכשהיה מלמדו על פה משנה ותלמוד היה יודע שהוא לילה"**. על כן מספרים ביציאת מצרים דוקא בליל פסח, כי לילה הוא בבחינת תורה שבעל פה.

וזהו שכתוב (שמות יב מב): **"ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים"**, כלומר הקדושה של תורה שבעל פה שהיא בבחינת לילה, עמדה להם לישראל שיזכו לליל שימורים להוציאם ממצרים, **"הוא הלילה הזה לה"**, קדושה זו של תורה שבעל פה בבחינת לילה, **"שימורים לכל בני ישראל לדורותם"**, שיזכו בגאולה העתידה בזכות תורה שבעל

פה.

"בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל"

ונראה להוסיף רעיון נכבד במה שאנו מעוררים בליל פסח על ידי סיפור יציאת מצרים את התורה שבעל פה, על פי מאמרם בגמרא (ר"ה יא:): **"רבי יהושע אומר, בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל, מנלן אמר קרא (שמות יב מב) ליל שמורים, ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית"**. והנה מבואר במדרש (ויק"ר ז ג): **"אינן כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות"**. מבואר מזה כי הגאולה העתידה תהיה בזכות לימוד תורה שבעל פה.

וכבר הבאנו כמה פעמים בשם הגה"ק רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל שהוסיף על כך רמז נפלא בפסוק (ישעיה א כז): **"ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה"**. כי עיקר תורה שעל פה הוא תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי, וזהו רמז הכתוב: ציו"ן במשפ"ט תפד"ה בגימטריא תלמו"ד ירושלמי", ושבי"ה בצדק"ה בגימטריא תלמו"ד בבל"י.

נמצא כי כמו שנגאלו ישראל ממצרים בליל פסח כדי שיקבלו תורה שבעל פה, כן עתידים ליגאל בגאולה העתידה בליל פסח, שהוא משומר ועומד לגאולה העתידה בזכות העסק בתורה שבעל פה, על כן עיקר העבודה בליל פסח הוא בבחינת "מלכות", היינו לעורר מלכותו יתברך שמו בעולם **"לתקן עולם במלכות שדי"** בגאולה העתידה, על ידי האור

הגדול של תורה שבעל פה שבזכותה נזכה לגאולה השלימה.

יומתק להבין בזה מה שתיקן בעל הגדה של פסח לספר ביציאת מצרים מ"הא לחמא עניא" עד "גאל ישראל", פסוקים מתורה שבכתב ומשניות וברייתות בתורה שבעל פה, ובחר לסיים את המצוה של סיפור יציאת מצרים בברכה: **"ברוך אתה ה' גאל ישראל"**, כי בזכות הסיפור של יציאת מצרים שהוא בבחינת "פה סח", לעורר את קדושת תורה שבעל פה נזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו.

בגלות מצריים הפריד יצ"ר בין שני ממי"ן

על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מה שביאר הרה"ק רבי נפתלי צבי מראפשיץ זי"ע ב"זרע קודש" (פרשת פנחס) ענין גלות מצרים: **"במצרים גבר היצ"ר הרע ונכנס בין בבי ממי"ן ונעשה מצריים"**. כלומר בתיבת **מצריים** יש באמצע יצ"ר שהוא מפריד בין מי' פתוחה ובין ס' סתומה, ובהשקפה ראשונה דבריו הם כחידה סתומה, כי מה ענין יצ"ר המפריד בין ב' הממי"ן. אולם ביאור דבריו מבואר בפרשת בא בלשון קדשו:

”על דרך שפירשתי מה שהתחילו ז"ל המשניות במ"ם פתוחה מ'אימתי קורין את שמע וכו', וסיימו במ"ם סתומה [ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו] בשלום, כי מ"ם פתוחה מורה על הדיבור, שכשאדם פותח פיו לדבר אות מ"ם, כל זמן שלא סותם את פיו לא גמר אמירת אות מ"ם, שהאות אינו נגמר בדיבור רק גם בסתימת פיו, ולכן מ"ם גימטריא פ' רומז לפה.

ולכן פתחו [חכמינו] ז"ל המשניות במ"ם פתוחה שבזה תפתח פיך, וסיימו במ"ם סתומה לומר שאחר שסיימת דברי תורה סתום פיך, כמו אות מ"ם שנגמר בסתימת פה, אבל כשח"ו היצר הרע נכנס בין ב' הממי"ן, שלאחר שפתח פיו אינו מניח לסתום תיכף, רק שידבר גם כן דברים האסורים לדבר, אז אותיות יצ"ר נכנס בין ב' הממי"ן ונעשה אותיות מצריים" .

אמנם עדיין צריך להבין הקשר בין גלות מצרים, לענין "יצר" המפריד בין שני ממי"ן של תחילת תורה שבעל פה וסיומה, אך לפי מה שנתבאר כי גלות מצרים זיככה את ישראל כדי שיזכו לקבל תורה שבעל פה, וידוע מאמר החכם מכל אדם (קהלת ז יד): **"זה לעומת זה עשה האלקים"**. כלומר בכל קדושה יש זה לעומת זה קליפה המתנגדת, על כן גלות מצרים שהיתה הכנה לקבל תורה שבעל פה היא עצמה הקליפה המתנגדת לתורה שבעל פה, וזהו הרמז בשם **מצריים** אותיות יצ"ר המפרידה בין שני הממי"ן של תורה שבעל פה.

לפי זה יתבאר ביתר שאת דברי בעל הגדה של פסח: **"וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח"**. כלומר כל המרבה **"לספר" בעל פה בבחינת תורה שבעל פה, ביציאת מצרים"**, היינו ביציאת אותיות יצ"ר מתיבת **מצריים**, אשר הפרידו בין ב' ממי"ן של תורה שבעל פה, **"הרי זה משובח"**, מאחר שזאת היא עבודת הלילה לעורר הקדושה של תורה שבעל פה.

ד' כוסות יין כנגד פרד"ס

ועתה בא וראה כי על פי האמור יאיר עיינינו וישמח לבנו להבין מה שתקנו חכמינו ז"ל לשתות ד' כוסות יין בליל פסח, על פי המבואר בזוהר הקדוש (פרשת עקב רעא:): **"לכו לחמו בלחמי דא אורייתא דבכתב, ושתו ביין מסכתי דא יינא דאורייתא דבעל פה"**. מבואר מזה כי יין רומז על תורה שבעל פה, והיינו כי כמו שמשקה היין יוצא מהפרי של ענבי הגפן, כן

